

Leskwaliteit in beeld: kenmerken van een effectieve les in de praktijk

Factsheet (voortgezet) speciaal onderwijs – maart 2023

De kwaliteit van de lessen is van groot belang voor het leerproces van leerlingen. Daarom wil de Inspectie van het Onderwijs zicht hebben op de leskwaliteit in Nederland. In een representatieve steekproef van scholen in het basisonderwijs, voortgezet onderwijs en (voortgezet) speciaal onderwijs zijn lessen geobserveerd. Wat zijn precies kenmerken van een effectieve les? En in hoeverre zien we die terug in de praktijk? In deze factsheet leest u hier meer over.

De Monitor leskwaliteit

Het onderzoek heet de Monitor leskwaliteit. Met deze monitor willen we inzicht krijgen in de mate waarin kenmerken van effectief lesgeven herkenbaar aanwezig zijn op Nederlandse scholen. Zo weten we waar leraren goed in zijn, maar ook waar ruimte is voor verbetering. Deze kennis kan worden ingezet bij lerarenopleidingen, de verdere professionalisering van leraren en de kwaliteitszorg van scholen.

In samenwerking met de Universiteit Twente heeft de Inspectie van het Onderwijs een wetenschappelijk onderbouwd lesobservatie-instrument ontwikkeld waarin kenmerken van effectief lesgeven vertaald zijn in concreet leraargedrag. De volgende indicatoren staan daarin centraal: 1) lesklimaat, 2) klassenmanagement, 3) instructie, 4) afstemming op verschillen tussen leerlingen en 5) zelfregulerend leren. Inspecteurs observeerden de les op basis van deze indicatoren. Ook leraren en leerlingen hebben lessen beoordeeld. In dit onderzoek is ervan uitgegaan dat de indicatoren voor een effectieve les in het regulier onderwijs ook van toepassing zijn in het speciaal onderwijs.

Belangrijkste conclusies

Dit zijn de belangrijkste conclusies van de Monitor leskwaliteit.

• De leskwaliteit kan beter

De leskwaliteit in Nederlandse (v)so-scholen kan beter. Vooral als het gaat om aspecten van effectieve instructie, afstemming op verschillen tussen leerlingen en het stimuleren van zelfregulerend leren. Het lesklimaat en klassenmanagement zijn over het algemeen op orde. Verschillen in leskwaliteit zien we met name in de bouw (bovenbouw/onderbouw), de groepssamenstelling, de opleiding van leraren en het vak dat gegeven wordt. Nader onderzoek is nodig om verschillen in leskwaliteit te verklaren.

• Inspecteurs verschillen van leerlingen en leraren in hun oordeel

De oordelen van inspecteurs over de les verschillen bij alle indicatoren significant van die van leraren en (in geval van (v)so) leerlingen. Inspecteurs zien doorgaans minder kenmerken van effectieve lessen dan leraren en leerlingen. Toch hebben leerlingen en leraren dezelfde kenmerken als inspecteurs waargenomen, al is dat wel in mindere mate.

• Meer aandacht wenselijk voor verbetering

Op scholen kan meer aandacht worden besteed aan het verbeteren van leskwaliteit van leraren. Men kan bijvoorbeeld feedback van collega-leraren of leerlingen verzamelen over de lessen. Op basis hiervan kunnen leraren werken aan een effectievere les.

In deze factsheet leest u over de bevindingen in het (voortgezet) speciaal onderwijs. In dit onderzoek is ervan uitgegaan dat de indicatoren voor een effectieve les in het regulier onderwijs ook van toepassing zijn in het speciaal onderwijs. De lesobservaties richtten zich op het gedrag van de leraar. Daarbij is geen rekening gehouden met de inhoud van de ontwikkelingsperspectieven van leerlingen en het niveau, de leerroute of het uitstroomprofiel van leerlingen.

Hoe is het onderzoek uitgevoerd?

Steekproef Het onderzoek is uitgevoerd bij een representatieve steekproef van 50 scholen in het speciaal onderwijs en 50 scholen in het voortgezet speciaal onderwijs. Inspecteurs werden getraind in het gebruik van het instrument en observeerden per school 2 tot 5 (fysieke) instructielessen (taal/lezen, rekenen/wiskunde, sociale vorming, praktijk of een wereldoriëntatie-vak).

3 perspectieven Wat dit onderzoek onderscheidt van de meeste anderen inspectieonderzoeken, is dat niet alleen het inspecteuroordeel over de leskwaliteit is verzameld, maar ook het oordeel van leraren. In het voortgezet speciaal onderwijs gaven leerlingen indien mogelijk ook een oordeel over de les.

Dataverzameling Voor de dataverzameling gebruikten we een digitaal systeem waarmee inspecteurs en leraren (en in sommige lessen ook leerlingen) aan het eind van een les een oordeel konden geven over de les. Ze gaven per item aan in hoeverre het beschreven gedrag van leraren tijdens de les was waargenomen. Aan schoolleiders werden nog enkele aanvullende vragen gesteld over lesobservaties bij hen op school.

Analyses We onderzochten in hoeverre de 5 indicatoren zichtbaar waren in de lessen. Daarnaast analyseerden we welke factoren de leskwaliteit kunnen verklaren. Deze factsheet gaat met name over de oordelen van inspecteurs. Wel gaan we kort in op verschillen in beoordeling tussen de drie typen beoordelaars (inspecteurs, leraren en leerlingen).

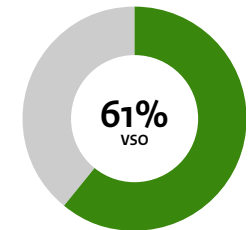
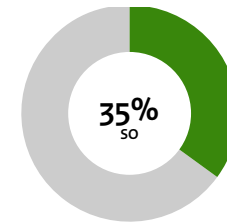
De 5 indicatoren

De 5 indicatoren van de Monitor leskwaliteit worden hiernaast toegelicht.

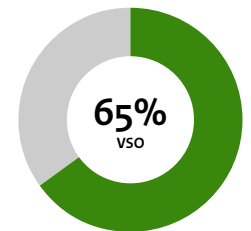
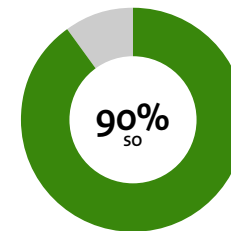
- 1 Lesklimaat:** het klimaat van de les dat bepaalt in welke mate leerlingen zich veilig voelen en gestimuleerd worden om te leren. Een goed lesklimaat in de klas bestaat uit twee elementen: leerlingen voelen zich er veilig en worden gestimuleerd te leren. Deze twee elementen zijn voor leerlingen essentieel om tot leren te komen en alle aandacht te kunnen hebben voor de instructie en de leertaken.
- 2 Klassenmanagement:** de organisatie van de les die bepaalt of de lestijd efficiënt wordt benut, of regels en procedures duidelijk zijn en of deze bijdragen aan de actieve betrokkenheid van leerlingen. De leraar zorgt voor een ordelijk verloop van de les door bijvoorbeeld duidelijke regels en procedures naar leerlingen te communiceren, relevante consequenties te hanteren en te zorgen voor een duidelijke opbouw/structuur van de les. Dit is een belangrijke voorwaarde om het leerproces van leerlingen in goede banen te leiden.
- 3 Instructie:** de aansturing van het leerproces van leerlingen door de leraar aan de hand van een introductie, uitleg, begeleiding, oefeningen en feedback. De leraar vertelt aan het begin van de les wat de leerlingen gaan leren en waarom ze dat leren (het nut van de les). De leraar komt hier aan het eind van de les op terug. Tijdens de les stelt hij vragen die leerlingen aan het denken zetten. Effectieve instructie zorgt ervoor dat leerlingen meer en diepgaander leren.
- 4 Afstemming:** de wijze waarop de les ertoe bijdraagt dat alle leerlingen, ondanks hun verschillen, profiteren van de les. De afstemming is beter als de leraar de verschillen kent en hier rekening mee houdt. Bij een goede afstemming tijdens de les controleert de leraar of alle leerlingen de lesstof begrepen hebben. Op basis hiervan kan de leraar de les aanpassen op wat leerlingen nodig hebben.
- 5 Zelfregulerend leren:** het tijdens de les aanleren van algemene leer- en studievaardigheden waarmee leerlingen zelf kunnen inschatten waar ze goed in zijn en waar ze in kunnen verbeteren. Zelfregulerend leren omvat het bewustzijn over hoe je zelf denkt, het kunnen inschatten van je eigen sterktes en zwaktes en weten welke strategieën je kunt gebruiken om taken op te lossen.

Elke indicator is uitgewerkt in meerdere kenmerken (geformuleerd als stellingen), die concreet gedrag van leraren beschrijven. De items zijn te vinden in de [technische rapportage](#) van dit onderzoek.

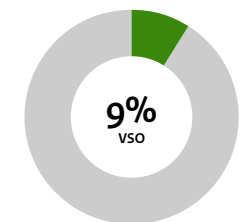
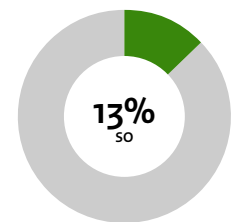
Schoolleiders aan het woord

Op 35% van de so-scholen en 61% van de vso-scholen is de leraar leidend in het onderwijs dat gegeven wordt, aldus de schoolleiders.

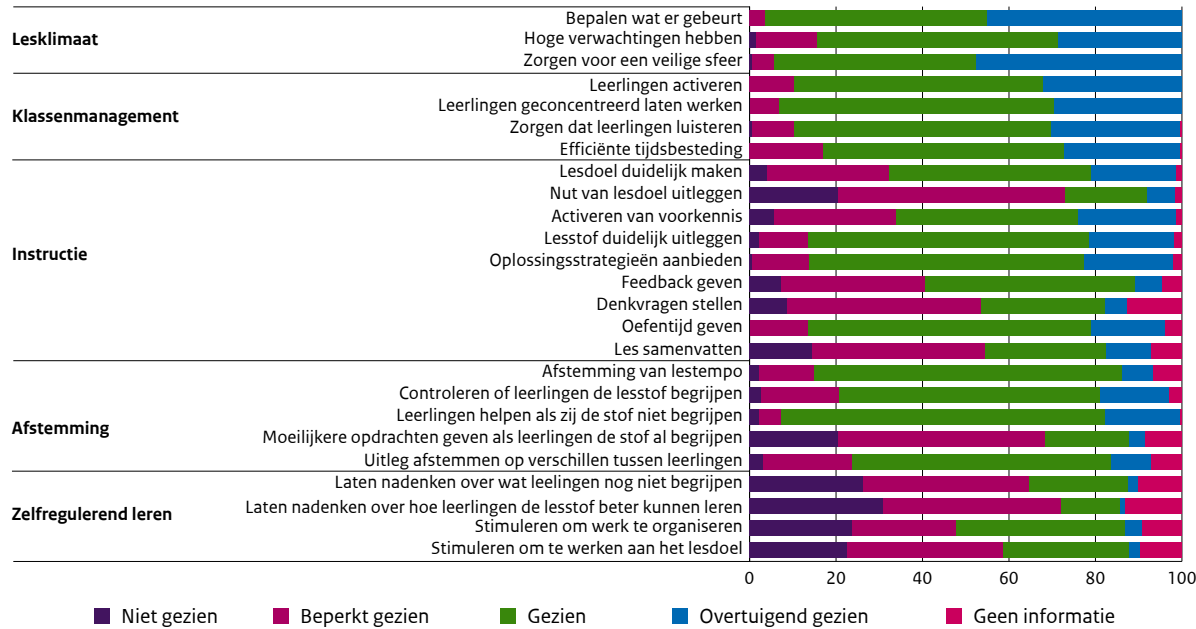

Op 90% van de so-scholen en 65% van de vso-scholen zijn doelen geformuleerd voor het verbeteren van het pedagogisch-didactisch handelen.

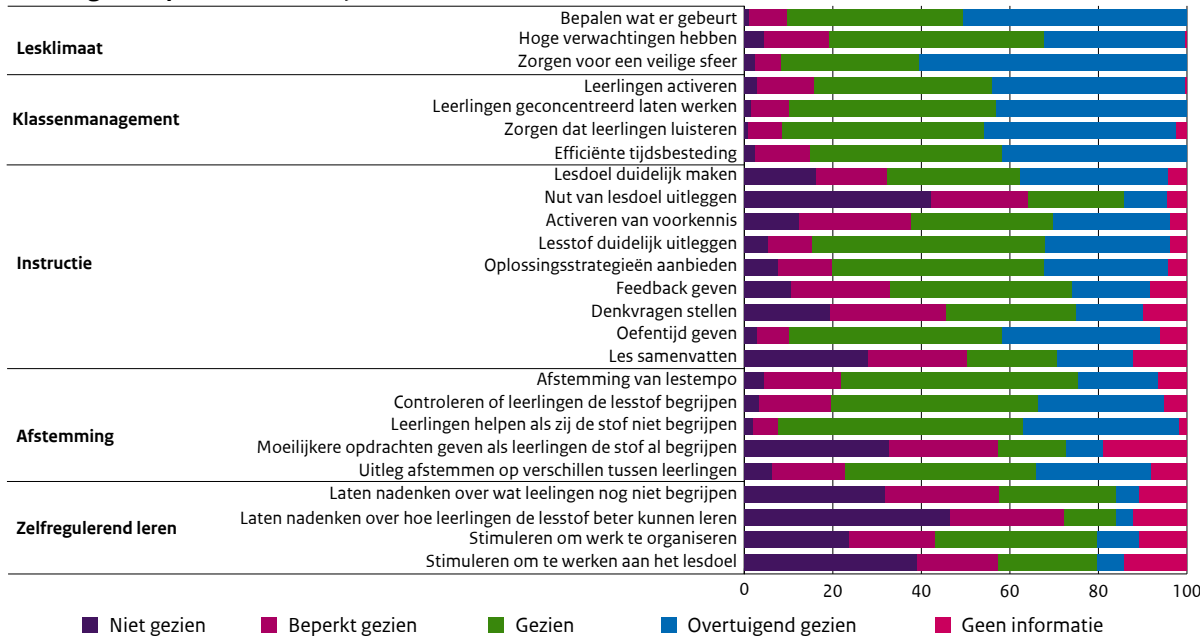

Op 13% van de so-scholen en 9% van de vso-scholen beoordelen leerlingen de lessen met een gestandaardiseerde vragenlijst.

Speciaal onderwijs

Voortgezet speciaal onderwijs

Resultaten: wat is waargenomen?

De figuren hiernaast geven in percentages weer hoe vaak kenmerken van effectief leraargedrag herkenbaar voorkomen in so- en vso-lessen.

Het lesklimaat en het klassenmanagement is in het grootste deel van de so- en vso-lessen op orde. Ook leggen de leraren in beide sectoren de lesstof meestal duidelijk uit en geven leraren over het algemeen voldoende tijd om te oefenen met de lesstof. Tegelijkertijd leggen leraren vaak niet het nut van de les aan leerlingen uit. Minder dan de helft van de leraren laat leerlingen diep nadenken over de lesstof. Leraren geven aan de eind van de les ook niet altijd een samenvatting van wat er tijdens de les geleerd is. Leraren sluiten in de les niet altijd zichtbaar aan bij de onderwijsbehoefte van iedere leerling. Er vindt eveneens weinig afstemming van de verwerkingsstof plaats op leerlingen die de lesstof al snapt. Wel krijgen leerlingen die de lesstof moeilijk vinden vaak extra uitleg of hulp. Wat beperkt voorkomt is dat leraren zelfregulerend leren stimuleren. Zo laten leraren leerlingen in meer dan twee derde van de lessen niet of nauwelijks nadenken over wat zij nog niet snapt en hoe ze dat daarna wel kunnen begrijpen.

Verschillen leraren, leerlingen en inspecteurs in wat zij vinden van de lessen?

Speciaal Onderwijs

Inspecteurs verschillen significant van leraren in hun oordelen over de les. Zij beoordelen lessen doorgaans strenger dan leraren. Leraren waarderen van alle 5 indicatoren het zelfregulerend leren als het meest positief, terwijl dat door inspecteurs het meest negatief werd beoordeeld. Bij klassenmanagement is dit precies andersom: deze indicator werd het meest positief door inspecteurs en het meest negatief door leraren beoordeeld.

Voortgezet Speciaal Onderwijs

In het vso verschillen inspecteurs net als in het so significant van leraren en bovendien van de leerlingen. Toch hebben leerlingen en leraren dezelfde kenmerken als inspecteurs waargenomen, al is dat wel in mindere mate. Leraren en leerlingen verschillen in hun lesoordelen enkel op de indicatoren lesklimaat en instructie van elkaar.

De leerlingen beoordelen het lesklimaat lager dan leraren en instructie juist hoger. Net als in het so wordt zelfregulerend leren door leraren het meest positief beoordeeld is en door inspecteurs het meest negatief. Leerlingen zijn in de lessen het meest positief over de instructie.

Waar zien we verschillen in leskwaliteit?

Speciaal onderwijs

In het speciaal onderwijs worden in combinatiegroepen minder kenmerken van effectieve lessen waargenomen dan in groepen waar maar één jaargroep zit. Dit geldt specifiek bij de indicator instructie.

Ook het opleidingsniveau is van belang. Leraren die een hbo-bacheloropleidingen hebben afgerond laten meer kenmerken van effectieve lessen zien dan leraren met een andere opleiding.

Het stimuleren van zelfregulerend leren vindt minder plaats in de middenbouw ten opzichte van de onderbouw.

Voortgezet speciaal onderwijs

Als het om instructie gaat, kennen de vso-lessen sociale vorming meer kenmerken van een effectieve instructie dan rekenen/wiskunde lessen.

Colofon

Een exemplaar van deze publicatie is te downloaden van de website van de Inspectie van het Onderwijs.

www.onderwijsinspectie.nl

maart 2023

Inspectie van het Onderwijs

Postbus 2730 | 3500 GS Utrecht

© Inspectie van het Onderwijs

UNIVERSITY OF TWENTE. Universiteit Twente
Drienerlolaan 5 | 7522 NB | Enschede